

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PEDAGOGIKY

Řečový projev adolescentů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Eva Vogeltanzová

Specializace v pedagogice: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Sovová Ph.D.

Plzeň, 11. duben 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 11. dubna 2014

.....
vlastnoruční podpis

Srdečně děkuji paní Mgr. Pavle Sovové za cenné rady,
odborné vedení a její trpělivost.

V Plzni 11. dubna 2014

.....
vlastnoruční podpis

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	6
ÚVOD	7
1 ŘEČOVÝ PROJEV	8
1.1 ŘEČOVÝ PROJEV VE SPOLEČNOSTI	9
1.2 ŘEČOVÝ PROJEV VE VEŘEJNÉ SFÉŘE	10
2 ZÁKLADNÍ PILÍŘE ŘEČOVÉHO PROJEVU	13
2.1 TVOŘENÍ HLASU	13
2.1.1 Dýchání	13
2.1.2 Pohyb hlasivek	15
2.1.3 zesílení hlasu v rezonančních dutinách	16
2.1.4 Koordinace činnosti fonačně artikulačního aparátu centrální nervové soustavy ...	17
2.2 PARALINGVISTIKA	18
2.2.1 Hlasové dimenze akustického projevu	18
2.2.2 Časové charakteristiky hlasového projevu	19
2.2.3 Interakční vztahy ve skupině při rozhovoru	19
2.2.4 Mimoslovní složky hlasového projevu	20
2.3 FONETIKA	20
2.3.1 Fonetika v praxi	21
2.4 SLOVNÍ ZÁSoba A SYNTAX	22
2.4.1 Slovní zásoba	22
2.4.2 Syntax	23
3 CHARAKTERISTIKA ADOLESCENTA	25
3.1 Z POHLEDU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE	25
3.2 Z POHLEDU VÝVOJE HLASU	26
3.2.1 Mutace – období puberty	26
3.2.2 Dospělý hlas	28
3.2.3 Starší hlas	28
3.3 Z POHLEDU VÝVOJE ŘEČOVÉHO PROJEVU	29
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	31
4.1 CÍL VÝZKUMU	31
4.2 METODOLOGIE ZKOUMÁNÍ	31
4.3 KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP	32
4.3.1 Charakteristika účastníků	32
4.3.2 Výsledky zkoumání – komentáře k hlasitému čtení	36
4.3.3 Výsledky zkoumání – komentáře k nahrávkám mluvního vyjadřování	37
4.3.4 Shrnutí výsledků zkoumání	41
4.4 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	42
ZÁVĚR	43
RESUMÉ	44
SEZNAM LITERATURY	45
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	47
PŘÍLOHY	I

SEZNAM ZKRATEK

tzv.	takzvané
s.	strana
resp.	respektive
r.	roku
tj.	to je
atd.	a tak dále
aj.	a jiné
prof.	profesor
Hz.	Hertz
SOU	Střední odborné učiliště
SOUEL	Střední odborné učiliště elektrotechnické

Úvod

Motivací pro napsání této práce byl stav dnešní mluvy mládeže a kniha Warrena Millera *Prezident krokodýlů*, která je příběhem předčasně dospělých mladých lidí, je doslovným a výborným překladem slangu americké mládeže. S adolescenty pracuji v divadelním souboru. Při práci s mladými lidmi jsem postřehla, jak mnoho je ovlivňuje jejich vzor nejen v chování, ale právě v mluvě. Mladí lidé si často berou za vzor současné celebrity, které ovšem o řečové kultuře nevědí vůbec nic. Mládež mezi sebou mluví méně a méně, používají anglikanismy, zkratky a mnohdy se dorozumívají pouze přes sociální sítě psanou formou. Děsí mne i celkový úpadek mluvní kultury našeho národa.

Ve své práci bych se ráda zaměřila na období puberty, protože je to část lidského života, ve kterém se dotváří osobnost člověka, ale ještě není pozdě na její kultivaci. Cílem práce je zmapovat stav řečového projevu adolescentů a srovnat úroveň učňovské mládeže s mládeží, která se svému hlasu věnuje v divadelním souboru. A přivést je k zamyšlení nad tím, proč je důležité se svému hlasu věnovat.

Hlavním znakem, kterým se člověk odlišuje od zvířat a díky kterému stojí ve vývojové řadě na nejvyšším místě, je kromě obratnosti rukou a vzpřímenosti chůze schopnost řeči. I. P. Pavlov označuje lidskou mluvu za vlastnost specificky lidskou. (Hála, Sovák, 1955).

1 ŘEČOVÝ PROJEV

Řeč je nedůležitějším nástrojem pro dorozumívání člověka, patří do komunikačního procesu, což je výměna informací mezi lidmi, uskutečňující se především prostřednictvím jazyka a jazyk je nástrojem našeho myšlení, vyjadřujeme jím naše myšlenky a pocity. V lidském dorozumívacím procesu se předpokládá nejen výkon řeči tj. mluvení, ale také vnímání znaků řeči a chápání jejího obsahu.

„Nejobvyklejší způsob, jakým se lidé dorozumívají, je řeč mluvená, hlasitě pronášená a hlavně sluchovou cestou vnímaná. Tvoří tedy hlas, řeč i sluch nedílný celek, který je základem obvyklého dorozumívajícího postupu. K tomu přistupují další složky sloužící k vzájemnému dorozumívání, jako psaní, četní, posunky, mimika a některé jiné, méně obvyklé znaky.“ (Hála, Sovák, 1955, s. 5)

Řeč je charakteristickým znakem člověka a jeho inteligence, má mnoho specifik a odlišností. Je tak zajímavým projevem, že by v současnosti zasloužil daleko větší pozornost společnosti. V minulosti se lidé zajímali o svůj řečový projev. V dobách starověkého Řecka, to byla jedna z nejdůležitějších vizitek kulturní osobnosti. Byl kladen velký důraz na mluvený projev, ale i další částí komunikace jako mimika, gesta, postoj řečníka. Studoval se obor rétorika, která tak v dnešních osnovách chybí, především na základních a středních školách. Je dobře, že alespoň na školách vysokých a zvláště pedagogických je zařazena do osnov, ale stále není předmětem povinným. Především na školách pedagogických by měla být nedílnou součástí studia, ale je mnoho dalších oborů humanitních, kde má své velké uplatnění – právo, management, obchod apod. Ovšem pro mnoho vědeckých pracovníků by měla být také povinná. Je velmi obohacující poslouchat projev zkušeného vědce, ale často bývá problém právě jeho podání.

„Přesto, že za uplynulých tři sta let bylo sneseno tolik objevných a dones platných poznatků hlasové pedagogiky, v posledních desetiletích hovoří pedagogové hlasového oboru o krizi hlasové pedagogiky. Tuto krizi neodvrátily ani obohacující poznatky vědeckého výzkumu 19. století v oblasti akustiky, foniatrie, filozofie a dalších oborů. Vznikla jako následek společenských a civilizačních proměn 20. století a mj. souvisí s celkovým úpadkem používání jazyka a s tzv. „zcivilňováním“ mluvního a zpěvního projevu.“ (Válková, 2008, s. 11)

Každý zdravý lidský jedinec, který má organické a funkční předpoklady pro mluvený způsob komunikace, má také základní potenciál sdělovat své myšlenky, pocity, záměry ústní formou přirozeně, souvisle a výstižně. Záleží jen na správném rozvoji této dovednosti a správném vzoru. Za svůj řečový vzor obvykle přebíráme nejprve své rodiče a poté své učitele. V procesu rozvíjení komunikačních dovedností, které jsou nezbytným pro kultivovaný řečový projev, zaujímá důležitou úlohu institucionální výuka a především škola. V rámci školního vzdělávání by měl být kladen velký důraz na kultivovaný řečový projev po stránce obsahové i formální. V adolescentním věku na nás působí mnoho dalších faktorů.

1.1 ŘEČOVÝ PROJEV VE SPOLEČNOSTI

Podle Coblenzera a Muhara (2001) má každý člověk ve společnosti svou roli a musí dodržovat určitá pravidla, aby ze své role nevypadl. To vyžaduje schopnost přizpůsobit svůj způsob řeči jakékoliv situaci. Ředitel podniku bude jinak mluvit u ranní kávy se svou rodinou, než později s řidičem, se svou sekretářkou nebo s jiným manažerem a zákazníkem. Jinak také mluví večer se svými přáteli nebo partnerem. Denní zkušenost nás učí, že k dobré komunikaci náleží vhodný tón a jiná slova. Při vyjadřování vytvářejí hlas a gesta jeden celek. Způsob, jakým se člověk chová, vyjadřuje a utváří jeho osobnost.

Mluvené projevy ve společnosti, ve které žijeme a ve které se pohybujeme, mimořádně ovlivňují mluvní projev jedince dlouhodobě. Vše začíná v rodině. Hlas matky a otce nás ovlivní nevědomky do celého vývojového období a dále do života. Velmi často přenášíme hlasové projevy v intonaci i dikci později na naše vlastní potomky. Důkazem toho jsou jednotlivá regionální nebo místní nářečí. Příkladem může být hlasový projev v ostravském regionu, ale i pražský, plzeňský či chodský domažlický dialekt. Tento je následně ovlivňován mnoha faktory v intimním kolektivu rodiny. Může být buď klidný, harmonický zvukově libozvučný, ale naopak vulgární, cholerický až despotický. Jedinec je ovlivněn tímto mluvním a hlasovým projevem již v dětství. Další složité hlasové období je adolescence. Hlasové orgány se vyvíjí a někdy dochází k vývojové disproporci mezi vývojem fyzickým a mentálním. Proto toto období člověka je pro hlasový projev velmi důležité. Adolescentní jedinec hledá svoje místo v kolektivu rodiny, školy i celé společnosti a vnější vlivy velmi ovlivňují jeho vývoj. Tápě kam se přiklonit obecně

a hlasový projev jeho momentálního okolí je pouze jedním z ovlivňujících vývojových faktorů. Protože lidská bytost automaticky pracuje s nápodobou, neuvědomělou i vědomou, je základem vzor. V rodině zcela jistě oba rodiče, ve škole kultivovaný projev učitele, ale i individuální projev kamarádů spolužáků. Takovýto vzor je však účinný pouze pokud je poskytován trvale a hlavně na základě dobrých osobních vztahů mezi jedincem a vzorem. Samozřejmě, že bychom uvítali, kdyby takový vzor dostával žák od kultivovaného hlasového projevu učitele a následně od ostatních učitelů, spolužáků, rodičů. Ovšem realita je zcela jiná. Rozhodnutí volby adolescenta je, tak výhradně na něm a vybraném vzoru.

„Výchova k hlasu vede k vědomému spoluvytváření osobnosti, což platí i ve zpětné vazbě, a proto je závažným faktorem autorské výchovy, cestou k vlastnímu autorskému postoji.“ (Válková, 2007, s. 25)

1.2 ŘEČOVÝ PROJEV VE VEŘEJNÉ SFÉŘE

Současnou mládež nejvíce ovlivňují média. Zde také většinou hledají svůj vzor, ale při současném stavu řečové kultury naší společnosti není z čeho vybírat a tak naráží na problém špatného vzoru, protože v herecké praxi a především v moderní dramatické tvorbě se stále častěji používá tzv. civilní hlasový projev. Jeho interpretace bývá stavěna do protikladu k technice správné mluvy a zpěvu. Dokonce zde vzniká i názor, že tato mluva je správnou mluvou v médiích. Takový názor je ovšem škodlivý svou neznalostí odborné stránky problému a jeho složitosti. I když je předloha sebenaturalističtější, nemůže a nesmí hlasový profesionál pouze tuto předlohu naturalisticky kopírovat. Musí ji umělecky přetvořit, pravdivě stylizovat a právě tato stylizace vyžaduje technicky dokonalé, tvůrčí ovládnutí hlasu, musí nalézt takový způsob stylizace, který vyzní umělecky přesvědčivě a zároveň nenaruší hlasové zdraví.

Úroveň mluvních dovedností a profesionality klesla v poslední době také následkem malých nároků na její úroveň ve sdělovacích prostředcích. K tomu přispěla i vyspělejší reprodukční technika – možnost kvalitativní i dynamické úpravy záznamu. (Válková, 2007)

Jana Postlerová – hlasová poradkyně říká: „V současnosti lidé nejvíc zápolí s koncovkami, předložkami, protože náš jazyk dodržuje důraz na první slabiku. Mnozí současní redaktoři to bohužel ani nevědí.“ [1]

Poslechem i vizuálním dojmem nás ovlivňují média – rozhlas, televize, video distribuce a další mediální oblasti. V době adolescentního věku je to hlavně hudba a zpěv. Idoly zpěvaček a zpěváků, následně populárních herců a hereček, moderátorů, redaktorů, zkrátka mediálně známé osobnosti, ovlivňují hlasový projev posluchače. Jednotlivá mluvená slovní spojení se někdy dlouhodobě vryjí do paměti a jsou užívány v běžném mluvním projevu.

V současnosti zažívá čeština příval anglických výrazů z oblasti počítačového světa, který ovlivňuje automaticky mluvní hlasový projev. Přebírá se nejen angličtina slovně, ale velmi často i intonačně. Stejně působí zpěvní projev písní v angličtině a vývojově češtinu potlačuje. Důležitým je mluvní hlasový projev osob hovořících každodenně na nás z televizní obrazovky. Takto preferovaný jedinec se stává vůdčí osobností a ta zákonitě ovlivňuje vývoj nezralého lidského jedince. Povinností moderátorů, redaktorů, hlasatelů, reportérů by měl být profesionální hlasový projev po všech stránkách. Výslovnost, intonační stabilita, dikce, správná artikulace, rytmičnost - to vše by měla osobnost mediálně známá ve svém hlasovém mluvním projevu splňovat. Bohužel se na obrazovce objevují jedinci předvádějící pravý opak. Velmi časté pomlky při hledání dalšího slova, vycpávková slova a dokonce jedinci s vyloženě špatnou dikcí a nesrozumitelnou artikulací či vadou řeči.

Válková (2007) píše, v běžném mluvním projevu používáme artikulovanou řeč, která výslovnostně i fonačně odlišuje jednotlivé samohlásky. Tvorba každého vokálu má vlastní fyziologickou zákonitost – rozevření úst a rezonančních dutin, uplatnění rozdílné dechové intenzity. Řeč hlasového profesionála naopak musí při výslovnosti vokály v řeči tzv. neutralizovat. Je zapotřebí přizpůsobovat je do jednotné podoby, vytvářet jednotný zvuk. Koordinace dechového zapojení a hlasotvornosti podmiňuje tělovou rezonanci řeči. Řeč se tak stává zpěvnou a profesionálně dokonalou.

Za zamyšlení stojí také stanovisko fyziologa: „Řečník a herec by vlastně měli jít při výcviku svého mluvního hlasu hezký kus cesty pěvce, protože orgán, kterým mluví, není svým původem (z hlediska historického vývoje) nejprve nic jiného než hlasový orgán, pak každopádně něco jako zpěvní orgán a teprve nakonec je postaven do služeb řeči, mluv. Má-li být životný a zůstat zdravý, musí být tato prvotní přirozenost orgánu probuzena a

udržována – i když později také musí být řečníkem až k určitému stupni opět potlačena.“ (Husler, Rodd-Marling, 1995, s. 99)

Válková (2007) vnímá úbytek individuální hlasové výchovy nejen v umění, ale i dalších oblastech, kde má kvalitní hlasová interpretace své nezastupitelné místo – sdělovací prostředky, škola. Důsledky se projeví v celém našem životě. Přibylo i varující procento jedinců se závažnými hlasovými chybami a poruchami. Nároky na kvalitu hlasové připravenosti pro výkon všech profesí uplatňujících hlas a jeho dovednost poklesly na minimum. Duchovní rozměr výchovy k hlasu se téměř vytratil.

Oblast politické scény je skutečně velkou přehlídkou nedokonale mluvících jedinců. Zcela určitě osobnost, která se rozhodne působit v politice a tím se stát politickou celebritou by povinně měla absolvovat alespoň základní mluvní a rétorická cvičení a školení. Oponovat by se mohlo vadou řeči – rotacismem a užívání jeho typických paralingvistických zvuků při segmentaci mluvy našeho prvního porevolučního prezidenta pana Václava Havla. Ovšem to byla osobnost, která tento rétorický nedostatek nahradila jinými významnými lidskými hodnotami a obsah jím sdělovaného projevu se stal i tak poučným a zajímavým. Vytvořil tak originalitu mezi světovými politiky. V politice se může originalita hlasového projevu někdy stát přínosem k popularitě v dobrém i špatném slova smyslu. Příklady najdeme v dějinách – T. G. Masaryk, E. Beneš, kteří používali klidný obsahově bohatý hlasový projev. Naopak emočně vypjaté hlasové projevy známe u A. Hitlera a B. Mussoliniho. Tyto příklady jsou zcela protikladné, a přesto ovlivnily dějiny lidstva. Potvrzují však teorii o mimořádném významu mluvního hlasového projevu v působení na posluchače. To potvrzuje i Válková: „Hlasotvorná aktivita působí svými psychofyzilogickými důsledky zpětně jako síla rozvoje lidské individuality.“ (Válková, 2007, s. 25)

2 ZÁKLADNÍ PILÍŘE ŘEČOVÉHO PROJEVU

Mezi základní pilíře řečového projevu lze zařadit tvorbu hlasu z fyziologického hlediska, s kterým je spjata dýchání, pohyb hlasivek a zesílení hlasu v rezonančních dutinách. Na projev má vliv také paralingvistika, fonetika, slovní zásoba a syntax z pohledu jazykového.

2.1 TVOŘENÍ HLASU

2.1.1 DÝCHÁNÍ

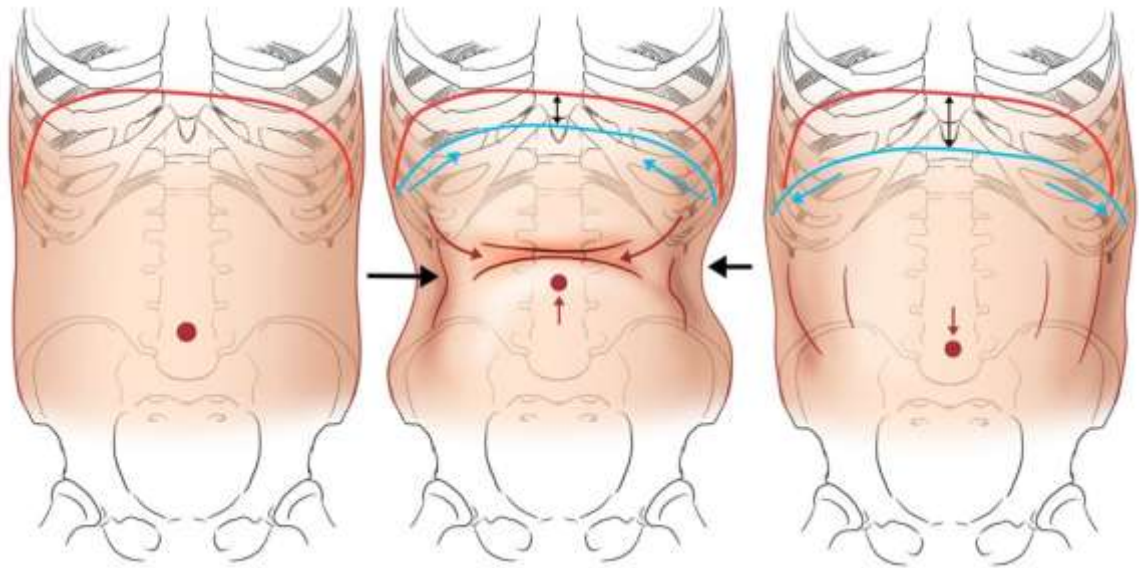
Podle Válkové (2007) proces dýchání ovlivňuje vyšší mentální funkce, vitalitu, emocionalitu, motorickou pohyblivost, pozornost, soustředění, paměť, myšlením fantazii a vůli. Při dýchání nejde jen o souhrn složitě rozvětvených procesů zajišťujících výměnu plynů v krevním oběhu a fonaci. Dýchací konstrukce vytváří příznivé předpoklady pro fyziologicky kvalitní uskutečnění nejzákladnějšího životadárného procesu lidského organismu – dýchání.

Plíce jsou orgánem, ve kterém dochází k výměně dýchacích plynů. Nadechujeme se do plic, ale pro správný nádech je důležitý nádech pomocí bránice. Její uložení v těle vidíte na obrázku č. 1.

Obr.1: Uložení bránice v lidském těle Zdroj: [2]

„Bránice se chová jako trampolína, a to usnadňuje fonaci zejména vysokých tónů. Brániční sval tedy tvoří oporu vydechovanému vzduchu.“ (Vydrová, 2009, s. 31)

Obr. 2: Pohyb bránice při dýchání Zdroj: KOLÁŘ, Pavel. *Rehabilitace v klinické praxi*. Galén, 2010. 650s. ISBN 9788072626571.

Citujme fyziologa: „Při velkém množství vzduchu je tonus bránice malý, ochablá bránice je vtahována do hrudního prostoru. Při malém množství vzduchu je tonus bránice velký, kopule bránice je zploštělá a stojí níž. Míra tonusu bránice je tedy automaticky řízena množstvím vzduchu, jde o tonické řízení vzduchu.“ (Válková, 2007, s. 55)

Z těchto poznatků vyplývá, že nadměrný nádech je velkým nebezpečím pro fyziologické poměry v dechovém i hlasotvorném ústrojí. Přebytně nadechnutý vzduch svým tlakem připraví bránici o její volnou pohyblivost, sníží její tonus. Způsobuje její prudké sevření a následnou fixaci přilehlých svalových skupin spolu s napětím krčních svalů. Tím je narušeno funkční propojení, které má svůj počátek od nejnižšího bodu muskulatury břicha a sedacích svalů a pokračuje přes bránici, boky, břišní stěnu, záda až po patro a nosní dutiny. Kvalita brániční funkce výrazně ovlivňuje funkci hrdla a naopak: dýchání zpěváka je závislé na fonačním orgánu a ne jeho vitalitě a stavu. (Válková, 2007)

Typy dýchání:

1. svrchní (hrudní) žeberní
2. bráničně žeberní

3. břišní

Dechová opora – appoggio je souhra mezi svalovými skupinami, mezi bránicí a svaly břišními, zádonými a bederními, která umožňuje kontrolu nad vydechovaným vzduchem. (Vydrová-stáž, 2014)

Válková upozorňuje na špatné držení těla dnešní mládeže: „Módním trendem se mimo jiné stalo „ledabylé držení těla“ – v běžném životě, ale i v umělecké práci. O hygienických zásadách držení těla pedagog v počátcích hlasové výuky většinou žáka informuje, málokdy se však v průběhu výchovného procesu soustavně klade důraz na to, že svalové svazky napřimující záda (mutulus sacrospinalis) vytvářejí jednu ze základních opor, kterými je stavěn zpěvní nástroj. Víme, že jsou tato svalstva všeobecně lehce atrofická, již proto je normální člověk v našem smyslu anastatický (hlasově slabý).“ (Válková, 2007, str. 51-52)

Důsledky nepevného držení páteře má za následek inervační ochablost dechového i fonačního ústrojí. Držení těla ovlivňuje kvalitu dýchacího procesu (hrudně-břišní uvolněný nádech a ekonomicky prováděný výdech bez nárazu na hlasivky). Pružnost a aktivita napřimovačů je důležitou „pružinou“ lidské existence. (Válková, 2007, str. 53)

2.1.2 POHYB HLASIVEK

Vydrová (2005) označuje hlasivky jako hlasové vazy. Je to proto, že jejich oporou je skutečně tkáň, která se nazývá vaz. Pod vrstvou vazovou leží hlasový sval. Na povrchu je hlasivka pokrytá sliznicí. Hlasivka musí být vyživovaná tak jako každá jiná tkáň v lidském těle, a proto hlasivkou procházejí cévy – tepny a žíly.

Pohyb hlasivek je kmitání, záleží na cvičení a používání toho svalu. Čím více je tento sval cvičen, tím je větší a mohutnější. Hlasivky ovlivňují i vnější vlivy především kouř a zánětlivá onemocnění.

Hlasivky podle Tiché (2009) jsou přírodou připraveny na větší rozsahovou a dynamickou zátěž než je mluva. Přetěžování mluvních hlasové polohy může narušit hlasovou jednotu, mohou se projevit rejstříky = odlišně znějící řady tónů, na jejichž rozhraní dochází k nápadným hlasovým zlomům.

Hlasivky se při zpěvu mohou zapojovat třemi odlišnými způsoby. Pracující samy, celou svou hmotou, tvoří tóny tzv. hrudního rejstříku. Je typický pro hlubokou a nižší hlasovou

polohu, zní plně a barevně. Hlasivky při něm kmitají v plné hmotě a jsou napínány hlasivkovým svalem. Bývá spojen s dechovou silou a tvrdými hlasovými začátky. Činnost hrudního rejstříku je vyvolána silným zvukem a širokou výslovností vokálů. Hlas tvořený hrudním rejstříkem rezonuje v hrudi, avšak při tlaku dechu do hlasivek zůstává pouze v krku.

Hlasivky jsou napínány zvnějšku – hrtanovými svaly, tvoří tak tzv. hlavový rejstřík. Je typický pro vysokou hlasovou polohu. Při správném tvoření tónu se zapojuje po celém hlasovém rozsahu, je zárukou zdravého hlasu. Zní měkce, hlasivky při něm kmitají pouze blanitými okraji, jsou napínány vnějším natahovačem s účastí ostatních hrtanových svalů. Proto je důležité uvolnění hrtanu a správné držení těla. Je spojen s měkkými začátky a prohloubeným výdechem do bránice. Hlas tvořený hlavovým rejstříkem rezonuje jak v lebce, tak v měkké hrudi.

Mostem mezi hrudním a hlavovým rejstříkem je tzv. střední rejstřík. Je typický pro střední a vysokou hlasovou polohu ženského nebo dětského hlasu. Zní jasně a průrazně. Je spojen s měkkými hlasovými začátky ale s větší prací dechového svalstva. Rezonuje v předních hlavových prostorách v tzv. masce.

2.1.3 ZESÍLENÍ HLASU V REZONANČNÍCH DUTINÁCH

Rezonanční dutiny jsou všechny dutiny v hlavě, řadíme sem především dutinu ústní a vedlejší dutiny nosní.

„Dutina ústní obsahuje anatomické struktury, které umožňují artikulační funkce. Zepředu jsou to dolní a horní ret, které jsou tvořeny speciálním okrouhlým svalem. Dále jsou to dolní a horní čelist spolu se zuby, měkké a tvrdé patro.“ (Vydrová-stáž, 2014)

Zuby a jazyk se spolu podílí na správné výslovnosti hlásek. U jazyku je důležitá jeho hybnost.

„Vedlejší dutiny nosní jsou spojené s dutinou nosní. Vyúsťují do střední části každého nosního průchodu, Velkých dutin je pět. Dvě čelistní, dvě čelní a jedna vzadu za nosem, na bazi lebny, a jmenuje se klínová.“ (Vydrová-stáž, 2014)

Jednou z rezonančních dutin je také nosohltan – malý prostor za nosem, kde je v dětském věku uložena nosní mandle. Tato tkáň by měla vymizet mezi 15-17 věkem dítěte, pokud nevymizí, může v dospělosti působit potíže – tzv. huhňavost.

Různotvarost rezonančních prostor dává hlasu velkou variabilitu v barevnosti. Rezonanční prostory jednotlivých lidí se liší velikostí tvarem a slizniční výstelkou. Rezonanční prostory podmiňují vlastnosti lidského hlasu - barvu a sílu.

Při rezonanci hlavové zní hlas jasně, svítivě, ve slabé dynamice se vznáší. Hlavovou rezonanci tvoří tzv. maska, při níž tóny znějí v čele, u kořene nosu, ve tvářích, v zadním prostoru úst, v nosohltanu a v temeni hlavy. Dobře slyšitelná tato rezonance je při slovech Kongo, gong, bingo. Hlavová rezonance musí být součástí každého tónu po celém hlasovém rozsahu. Začíná jí každé nasazení tónu.

Hrudní rezonance se v hlase ozve především při mluvě a zpěvu nižších tónů. Hrudní rezonanční prostor se prosadí sám, jakmile se zesílí dynamika v nižší hlasové poloze. Pro zlepšení této rezonance využíváme slov k uvolnění hrtanu: da, ja, dou, hou. Ve zvukově hodnotném tónu by měly být zastoupeny všechny rezonanční prostory ve vyváženém poměru. (Tichá, 2009)

2.1.4 KOORDINACE ČINNOSTI FONAČNĚ ARTIKULAČNÍHO APARÁTU CENTRÁLNÍ NERVOVÉ SOUSTAVY

Na tvorbě hlasu a řeči se samozřejmě podílí mozek člověka, zde je uloženo centrum řeči. Důležitá je koordinace sluchu a řeči.

Podmíněné reflexy se vytvářejí v průběhu života jako reakce na sluchové, čichové či zrakové vjemy, pokud organismus přestane dostávat podněty, reflex vyhasíná. Organismus je zapomene. Uvedené podmíněné reflexy patří do první signální soustavy a jsou vlastní všem savcům.

Pouze člověku je vlastní druhá signální soustava, podnětem je mluvené, psané nebo jen myšlené slovo. Tyto reflexy se označují také jako vyšší nervová činnost. (Vydrová-stáží, 2014)

„Na každé formě našeho projevu se tedy podílí hlas i pohyb. Hlas potřebuje dech a pohyb potřebuje také dech. Tento dech však nemůže plynout samovolně. Chceme ukázat, že

mezi hlasem, pohybem a dechem vždy vzniká nějaký vztah. Přitom dechu, který se podílí na obou těchto vyjadřovacích prostředcích, připadá při vzniku projevu spojující, ba dokonce převažující role. Z dechu žijí tanec a pantomima, stejně jako zpěv a řeč.“ (Coblenzer, Muhar, 2001, s. 3)

2.2 PARALINGVISTIKA

Paralingvistika zkoumá zvukovou stránku verbální komunikace. Parajazyk může být vyjádřen vědomě i nevědomě. Zahrnuje také v komunikaci použitý tón, hlasitost a někdy též intonaci řeči. Někdy je definice paralingvistiky omezena na zkoumání použití lidského hlasu.

Paralingvistické hledisko hraje důležitou roli v lidské řečové komunikaci. Řeč vždy obsahuje paralingvistický aspekt, jelikož je modulována hlasem. Paralingvistika se liší nejen od lingvistiky ale i od psaného textu či znakového jazyka.

2.2.1 HLASOVÉ DIMENZE AKUSTICKÉHO PROJEVU

Křivohlavý (1988) uvádí: „Hlas je velice bohatým a obsažným projevem lidské sociální komunikace. Netlumočí jen obsah sdělení, je rovněž velice účinným sdělovačem psychického stavu hovořící osoby. Tento psychický stav se přitom zvláště výrazně odráží ve zbarvení hlasu, v tónině, ve které je hovor veden, a v hlasitosti slovního projevu.“ (Křivohlavý, 1988, s. 135)

V lidském hlase se odráží naše rozpoložení. Dobrý posluchač pozná naši náladu – smutek, skleslost, beznaděj anebo naopak radost, euforii. V každém rozhovoru se snažíme rozpoznat, jak to dotyčný myslel. Podle intonace, lze poznat ironii. To je velký rozdíl mezi psaným a mluveným projevem. Když dva čtou totéž, nemusí to být totéž.

„Zabarvení hlasu je možno považovat za ukazatel momentální nálady daného člověka.“ (Křivohlavý, 1988, s. 136)

To potvrzuje i Válková (2007), každý hlasový projev je natolik jedinečný, že lze díky jemu rozpoznat osobu, již patří. Hlas vždycky sebou nese to, čeho je člověk plný. Nelze dosáhnout změny hlasových kvalit beze změny uspořádání vztahů v psychice člověka.

2.2.2 ČASOVÉ CHARAKTERISTIKY HLASOVÉHO PROJEVU

Hlasový projev člověka se liší také rychlostí a tempem řeči, což znamená množství produkovaných slov za minutu. Je staticky dokázáno, že více slov za den řeknou ženy (průměrně 26 000 slov) než muži (10 000 až 12 000 slov). Z tempa řeči může také rozpoznat psychický stav člověka. Pomalá řeč s pomlkami a místy i tichem naznačuje váhání, nejistotu a rozpaky. Rychlá až překotná řeč naopak citové vzrušení a zaujetí. Jsou ovšem lidé, kteří mluví monotónně a bez emocí, nezrychlují ani nezpomalují, Tato řeč napodobuje strohé čtení knihy, což posluchače nebaví poslouchat a uspávat. Překotnou a rychlou řečí trpí obvykle hyperaktivní děti a jedinci, snaží se rychle něco říci a zapomínají na správné dýchání a slovosled, často jejich mluva nedává smysl. Snažíme se o zpomalení a zklidnění.

V rétorice se také doporučuje střídání tempa řeči. Pokud mluvíme o nových a těžkých tématech, je vhodné volit pomalé tempo. Při velice rychlé mluvě může dojít k zahlcení posluchače a dojít ke stejné fázi jako u monotónní mluvy a to ztráty kontaktu a vědomí posluchače. Je ovšem důležité měnit plynulost řeči především podle obsahu a s ohledem na posluchače. (Křivohlavý, 1988)

2.2.3 INTERAKČNÍ VZTAHY VE SKUPINĚ PŘI ROZHOVORU

„Dosud jsme řeči rozuměli převážně monolog. Daleko častější je však rozhovorová forma řeči. Jde o situaci, kde nemluví stále jen jeden člověk, ale kde se lidé v rozhovoru střídají. Sledujeme-li takovýto rozhovor, na němž se podílí několik lidí, pak můžeme vidět řadu jeho znaků.“ (Křivohlavý, 1988, s. 138)

Rozhovor se liší od monologu kontaktem dvou lidí. Zde vzniká vazba jedinců, je nutný oční kontakt a odehrává se zde nonverbální komunikace. Charakteristickým prvkem jsou přestávky v řeči, můžeme z nich rozpoznat hierarchii mluvčích. Vždy mluví více, ten, který je silnější a dominantnější osobností. Rozhovor s větším počtem zúčastněných, bylo dokázáno, že průměrná délka promluvy roste s počtem členů ve skupině.

„Jestliže předcházející osoba hovořila krátce, pak je velká pravděpodobnost, že po ní následující slovní projev bude též krátký. Dá se říci, že předřečník tak stimuluje toho, kdo přichází po něm. Dává mu vzor, kterého se má držet.“ (Křivohlavý, 1988, s. 140)

Dorozumívání neznamena jen prosadit své sdělení, ale také vycítit, jak bylo pochopeno, a pochopit stanovisko posluchače či partnera. Má-li být sdělení pochopeno tak, jak je míněno, musí být obsahově i výrazově co možná nejpřesnější a nejsdílnější. S tím souvisí zřetelná výslovnost a správně posazený hlas a to je předpoklad pro kultivovanou mluvu. (Štembergová-Kratochvílová, 1994)

2.2.4 MIMOSLOVNÍ SLOŽKY HLASOVÉHO PROJEVU

Do této skupiny patří slova, která do písemného projevu vůbec nezaznamenáme, ale o psychice mluvčího vypovídají velice dobře. Jsou to tzv. mimoslovní složky, které používáme všichni, a jsou ukazatelem kvality mluvního projevu. Můžeme sem zařadit i dlouhé nádechy a vzdechy.

„Zjistilo se, že takovéto pазvuky ve skutečnosti vyjadřují osobní těžkosti hovořící osoby při hledání vhodných slov k vyjádření určité myšlenky.“ (Křivohlavý, 1988, s. 140)

Při rétorických cvičení je dobré si vlastní projev nahrát anebo požádat nezávazného posluchače k opravě chyb – parazitických slov v projevu. U mladých lidí často mezi tato slova patří i vulgarismy, které vkládají do běžné mluvy, aniž si to vůbec uvědomují. Patří to k jisté pozici ve skupině.

2.3 FONETIKA

„Popisem tvoření a slyšení, resp. optického podporování slyšených hlásek, jejich seskupování ve vyšší celky a modulování hlasem i časem se zabývá věda, které se nyní docela běžně říká fonetika.“ (Hála, 1955, s. 98)

Podle Hály je fonetika věda, která byla známa už v dávnověké Indii a později ve starověkém Řecku, sloužila k záznamu zpěvů a modliteb. Ve středověku upadla v částečné zapomnění. V Čechách se popisem mluvy zabýval Hus. Hlavní rozvoj fonetiky se datuje do 19. století, kdy se dostala do podvědomí lingvistů, badatelů o lidské řeči a mluvě.

Při práci lingvistům často pomáhali i fyziologové, kteří se zajímali o problémy řeči a jejího tvoření a akustické, kteří se snažili o poznání akustické stránky řeči. Jedním z našich fyziologů byl známý J. E. Purkyně a J. N. Čermák, který sepsal různé studie o činnosti měkkého patra při hláskách čistých – nenosových a o hláskách hrtanových a užití hrtanového zrcátka.

Z prací akustických zaslouží zmínku především průkopnický spis Chladniho a hlavně však obsažný a důkladný spis fyzika Helmholtze. Do akustického studia hlásek zasáhl významnou měrou i fyziolog Herman z Královce, který se snažil o stanovení formantů severoněmeckých samohlásek a vytvořil teorii zvanou formantovou.

Problémem byla spolupráce těchto dvou oborů – lingvistů a akustiků. Novým směrem se stala experimentální fonetika, která měla oporu u francouzských lingvistů, především u abbého Rouselota. Jeho přičiněním byla v Paříži založena laboratoř pro experimentální fonetiku, později vznikaly tyto laboratoře po celé Evropě. V Praze ji založil profesor Chlumský. Sluchovou fonetiku se zabývala německá větev odborníků. (Hála, 1955)

2.3.1 FONETIKA V PRAXI

Mohutný technický rozvoj nové doby měl vliv i na fonetiku. Stále tu byl problém, kam tuto vědu zařadit, zda je to věda přírodní či společenská. Záleží vždy na úhlu pohledu. Pokud bereme fonetiku jako vědu o zvukové formě řeči, budeme ji řadit mezi vědy společenské.

„Mnohem širší je však dosah fonetiky po stránce praktické. Zde přináší cenné poznatky všem oborům, které při svém výkonu užívají mluveného slova, tedy divadlu, zvukovému filmu, rozhlasu, řečnictví, přednesu atd. Školní práci pomáhá při vyučování cizím jazykům i jazyku mateřskému, mimo normální způsob vyučování pak jmenovitě při vyučování hluchoněmých. Zasahuje však i do oborů technických svou pomocí při zkouškách slyšitelnosti a srozumitelnosti mluveného slova, a to jak v uzavřených prostorách, tak při přenášení řeči rozmanitými přístroji.“ (Hála, 1955, s. 102)

Zkoumá zvuky, třídí je a rozděluje. Fonetika zkoumá zvukovou stránku jazyka z různých hledisek, především fyziologickou činnost mluvidel a akustickou podstatu zvuků. I přestože jsou výsledky fonetického výzkumu hojně využívány v lingvistice, nepatří fonetika přímo mezi lingvistické kategorie.

„Fonetika jakožto věda o zvukové formě řeči, o vnějších výrazových prostředcích, která má řeč k dispozici pro materiální vyjadřování myšlenek, je vědou společenskou, a nikoli přírodní, třebaže přejímá četné poznatky z anatomie, fyziologie, akustiky atd. Přitom se neomezuje pouze na popis hlásek, nýbrž sleduje i zvukové utváření souvislých hláskových

řad jakožto materiální příklad vyslovovaných vět, tedy tónový i silový průběh věty.“ (Hála, 1955, s. 101)

„Devatenácté a dvacáté století se dalo cestou vědeckého poznání. Hlasová pedagogika byla výrazně usměrněna vědeckým přínosem fyziologie, neurologie, foniatrie, fyziky, akustiky, filosofie, estetiky a především psychologie. Hlasový výzkum byl zdokonalen technickými prostředky hlasového bádání a povýšil tak hlasovou pedagogiku na úroveň moderního vědního oboru. Postupy byly stále zakotveny v tradici evropské pěvecké školy. Po první světové válce se stala nejvýznamnější přínosem německá psychologicko-fyziologická metoda pěvecké výchovy - Reinecke, Bruns, Lehmannová, Martienssenová-Lohmanová.“ (Válková, 2007, str. 17-18)

2.4 SLOVNÍ ZÁSoba A SYNTAX

2.4.1 SLOVNÍ ZÁSoba

Slovní zásobou jazyka se rozumí souhrn všech slov, která se v jazyce používají a jsou zachycena ve slovnících (lexikonech). Základní jednotkou je slovo. Přesný počet slov nelze zachytit, protože jazyk je živý, slova vznikají a zanikají. Český jazyk má asi milión slov. Běžný adolescent zná asi 50 000 slov, používá jich asi 5 000.

Slovní zásobu dělíme na aktivní, což je zásoba slov, kterou běžně používáme a pasivní. To jsou slova, u kterých známe význam a obsah, ale běžně je nepoužíváme.

Vrstvy české slovní zásoby

- Neutrální slova – použitelná kýmkoli a kdykoli
  - Příznaková slova – odlišují se zabarvením
- Příznakem slova je jeho spisovnost nebo nespisovnost.
- Slova spisovná
  - Slova nespisovná – pocházejí z obecné češtiny, nářečí, slangu a argotu

Podle dobového zabarvení

- Historická – slovo již zaniklé skutečnosti
- Zastaralá – neuvžívají se v běžné mluvě
- Nová – nově utvořené nebo přejatá slova

Podle citového zabarvení

- Kladně citově zbarvená – např. zdobněliny, dětská slovíčka
- Záporně citově zbarvená – hanlivá, hrubá, vulgární [3]

V slovní zásobě dnešní mládeže nacházíme mnoho nových slov, které nazýváme neologizmy – novotvary. Vznikají různými způsoby:

- pojmenování osob podle povolání např. psychotronik, akupunkturista nebo podle zájmu a činnosti např. freestylista, hiphopař
- názvy nových dějů např. tunelace, investigativnost
- slovesa s cizími základy např. auditovat, gáblovat
- nová frazeologická pojmenování - nevětné frazémy např. prát špinavé peníze
- přejímání cizích nových slov např. all-inclusive

anglicizmy zakončené na –ing např. parking, rating, styling [4]

Mnohé neologizmy svou neustáleností, proměnlivostí a živostí dokazují kreativnost uživatelů jazyka a vedou je i k zamyšlení nad různými (formálními i obsahovými) aspekty slov.

2.4.2 SYNTAX

Syntax se zabývá skladbou, strukturou, výstavbou vět a souvětí. Základní jednotkou je věta. Zaměřuje se na vztahy mezi slovy ve větě, větnými členy, správným tvoření větných konstrukcí a slovosledem. Syntax se zabývá spojováním slov do vět a vět do souvětí.

Tradiční syntax se zaměřuje na vztah řídicího a závislého členu ve větě, řídicí a závislé věty v souvětí. Představuje popis skladebních vztahů a větných členů, rozdělila věty na jednočlenné a dvojčlenné, rozlišila souvětí souřadné a podřadné.

Valenční syntax se zakládá na valenci - schopnosti slov a sloves vázat na sebe významově těsně různé druhy doplnění, tak aby dávali smysl a mluvnickou funkčnost. Organizačním centrem je sloveso. Soustředí se na proces tvoření věty. (Hoffmann, Hoffmannová, 2008)

Je velký rozdíl při tvoření věty při psaném a mluveném projevu, zvláště při mluveném projevu nepřipraveným.

Z článku Olgy Müllerové (1966): "V nepřipravených mluvených projevech působí mnoho různých činitelů. Jsou to zvláště: mluvenost, nepřipravenost, prostě sdělná funkce, neveřejnost dorozumivacího aktu, vázanost na situaci, přímý kontakt s posluchačem,

emocionalita, expresivita a apelovost (zvl. v dialogu). Každý z těchto činitelů, nejčastěji jejich soubor, podmiňuje výběr a uspořádání jazykových prostředků. Při každém projevu působí ovšem také individuální vlastnosti mluvčího (projevují se např. v emocionálnosti, tempu) a jeho vyjadřovací schopnosti (někteří lidé mluví plyně bez obtíží, jiní zase s námahou hledají vhodná slova; značnou úlohu jistě má i vzdělání, dále také prostředí intimní, kolegiální, pracovní ap.).“

3 CHARAKTERISTIKA ADOLESCENTA

3.1 Z POHLEDU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE

Pojem adolescence je odvozen z latinského slova *adolescere*, což znamená dorůstat, dospívat, mohutnět. Označení adolescent je typické pro psychologii, v českém jazyce se zaměřuje za označení dospívající, což je typické pro lékařské vědy. V pedagogice a sociologii se častěji používá termín mládež.

Časově se adolescence ohraničuje věkem 15 až 20 (22) let. Celé toto období se označuje jako období mezi dětstvím a dospělostí. Základním atributem je dokončení pohlavního růstu, fyzického a duševního vývoje a sociálního učení. Z vývojového hlediska se adolescence v minulých letech ztotožňovala s pubertou. Pohlavní dospívání však nelze chápat pouze jako biologickou změnu, musí se spojit také se sebeuvědomováním a sebehodnocením. Nejdůležitější reakcí pro adolescenta je odezva od svých vrstevníků.

„Dospívající je přesvědčen, že je jedinečný, výjimečný, někdy i nezranitelný a nesmrtelný. Pro tuto svoji odlišnost se pak domnívá, že mu nikdo nemůže rozumět a nikdo nemůže pochopit, jak se ve skutečnosti cítí.“ (Macek, 1999, s. 29)

Změny, které se odehrávají v době dospívání, jsou změnami především hormonálními. Je to hlavně vývoj primárních a sekundárních pohlavních znaků a charakteristický zrychlený růst. (Macek, 1999)

Vágnerová (2012) období dospívání dělí na dvě fáze:

- raná adolescence – 11 – 15 let,
- pozdní adolescence – 15 – 20 let.

Vágnerová (2012) ranou adolescenci označuje termínem pubescence. V tomto období je nejvíce patrná změna zevnějšku. Dívky dospívají dříve než chlapci a pro obě pohlaví může být tělesná proměna těžko zvládnutelná.

Podle Vágnerové (2012) dochází v pozdní adolescenci k celkovým psychosociálním změnám, mění se především společenská pozice. Adolescent hledá vlastní „já“, snaží se sám sebe lépe poznat, k čemuž mu často slouží vrstevnická skupina - parta. Svě tělo srovnává s vrstevníky i uznávaným vzorem.

3.2 Z POHLEDU VÝVOJE HLASU

Hlas je přítomen u všech jedinců od narození. Vždyť jako první co je slyšet po příchodu dítěte na svět je jeho hlas. Křik je prvním projevem života. Hlasový projev je omezen na frekvence jednoho až dvou tónů. Novorozenec pláče na frekvenci kolem 400 Hz.

„Hlas, který dítě vydává a jeho okolí zachycuje, signalizuje jeho určitý stav. Dospělý zkoumá, zda má dítě hlad či žízeň, je mu horko či zima, je unavené nebo ho tlačí podložka apod. Kontakt s dítětem probíhá na úrovni činností dospělého, který hledá pravý význam a důvod jednoduchého dětského křiku. Dospělý tím, že užívá komunikačních gest, přejímá postoj druhého indiga, stejně jako v něm tento postoj budí. Maminka sklánějící se nad nemluvnětem používá výraziva blízkého tomu, které vydává dítě.“ (Válková, 2007, str. 88)

Do puberty není výraznější intersexuální rozdíl mezi hlasem dívčím nebo chlapeckým, pouze se zvětšuje jeho rozsah. V předškolním věku dítěte je to jedna oktáva. Zde bychom měli jako pedagogové dbát na výběr písní pro děti. Neodrazovat je od přirozeného zpěvu vysokými nároky na rozsah, anebo je tím nutit k falešnému zpěvu. Někdy je lépe méně než více. Zpěv má být hlavně dítěti pro radost a potěšení. Času na jeho zdokonalování je vždy dost. Postupně se hlas prohlubuje ve své základní frekvenci, příčinou je především anteroposteriorní růst hrtanu a délka hlasivek, okolo 9. věku dosahuje 6–7 mm a výška hlasu cca 300 Hz. K výrazným změnám dochází v období puberty, kdy dochází k rychlému růstu hrtanu. (Vydrová, 2009)

3.2.1 MUTACE – OBDOBÍ PUBERTY

„K překotné změně hlasu dochází v období puberty. Přeměnu, která se týká hlasu, nazýváme mutací.“ (Vydrová, 2009, s. 41)

Mutace je výraznější a slyšitelnější především u chlapců. Doba mutace je individuální, většinou probíhá v období mezi 12. a 18. rokem života. Hlas chlapců se prohlubuje asi o oktávu, dochází k přeskokování hlasu z dětské polohy do dospělejší, hlubší polohy. Tato změna je tak rychlá, že si s ní neví rady ani samotný mozek chlapce a dochází k přeskokování hlasu. To je způsobeno rychlejší změnou než u dívek. V dospělosti je u mužů výška mluveného hlasu od 80 do 120 Hz.

U dívek také probíhá mutace, ale je pomalejší a tím pádem méně slyšitelná a zřetelná. Dochází k prokrvení hlasivek. Probíhá mezi 10. a 15. rokem života a je spojena s rozvojem sekundárních pohlavních znaků. V dospělosti je výška mluveného hlasu u žen mezi 170 a 260 Hz.

„V období puberty dochází k růstové akceleraci a pohlavnímu zrání každého člověka. Věk, kdy dospívání začíná a končí, je individuální. Nelze přesně říci, od kolika do kolika let tento proces probíhá. Obvykle ale začíná kolem patnáctého roku a u chlapců kolem sedmnáctého roku. Tak jako rostou v tomto období ruce a nohy, zvětšuje se a roste i hrtan a hlasivky. U chlapců je to zcela zřetelné. Zvětšení chrupavky štítné je nápadné, chrupavka štítná se lidově v dospělosti nazývá ohryzek.“ (Vydrová, 2009, s. 42)

Toto období je složité jak po stránce psychické, tak po stránce fyzické. Změna ohryzku je jedním z viditelných znaků puberty. Z chlapců se stávají muži. Je důležité dbát na správnou hlasovou hygienu. Nepřemáhat a nenapínat hlasivky. Dodržovat hlasový klid při zastření hlasu. Hlasivky rostou pomalu a plynule, a tak i změna je individuální, může trvat několik měsíců, ale u někoho i několik let. V období mutace jak chlapců tak u dívek jsou hlasivky překrvené, je potřeba děti kontrolovat, aby hlasivky zbytečně a přehnaně nenamáhaly.

„V období puberty začínají pracovat pohlavní žlázy, ve kterých se tvoří pohlavní hormony. U mužů je to testosteron, který se tvoří ve varlatech, u žen jsou to estrogeny a progesteron, které se tvoří ve vaječnicích. Vlivem těchto pohlavních hormonů dochází k zásadnímu a prudkému odlišení obou pohlaví a vyhrávaní tělních tkání na dospělé tkáně mužské či ženské. Hormonální výbava charakteristicky ovlivňuje i tvar a slizniční výstelku dutin, napětí ve svalech a na sliznicích. To přispívá i k vyhrání hlasu na charakteristicky ženský a mužský.“ (Vydrová, 2009, s. 44)

Dospívající člověk již rozlišuje formu a obsah. Stává se schopným správně usuzovat o výroci, stává se schopným vyvozovat důsledky z předpokladů. Taková schopnost má základní význam pro rozšiřování a zvyšování účinnosti myšlení. Dovoluje mezi sebou kombinovat myšlenky a výroky. Umožňuje usuzovat v souvislostech. (Válková, 2007)

3.2.2 DOSPĚLÝ HLAS

Dospělý hlas dozrává jako jedinec a jeho pohlavní znaky. Po dvacátém roku věku se u většiny jedinců stává hlas plným dospělým hlasem. V tomto období je důležité cvičení a zdokonalování hlasu, který nabírá nosnější a sytější zvuk. Zpevňuje se díky správnému bráničnímu dýchání. Do hlasu vstupují emoce a city. V pěvecké kariéře dochází k vrcholu po třicátém roku věku.

O kvalitní hlas se ale musí pečovat, vyhýbat se zakouřeným prostorám a samozřejmě nekouřit, i alkohol ve větším množství hlasivkám nepropívá, naopak je vysušuje. Při zánětech je důležitý hlasový klid a doléčení.

3.2.3 STARŠÍ HLAS

K dalším výrazným změnám pak dochází ve stáří, kdy následkem hormonálních změn, ale i vlivem užívání hlasu a pobytu v nehygienickém prostředí, dochází k atrofii hlasivek, změny v respiračním systému (snížení vitální kapacity) a projevy dalších onemocnění na hlas. Následkem je zúžení frekvenčního i dynamického rozsahu, dušnost a smazávání intersexuálních rozdílů.

„Kolem sedmdesátého roku věku již dojde k tak výraznému úbytku hormonální produkce, že se zase začnou charakteristické rozdíly hlasu mezi pohlavím mužským a ženským vytrácet.“ (Vydrová, 2009, s. 45)

Ve stáří se objevuje šustivý nebo sípavý hlas, který vzniká především dušností. To je způsobeno onemocněním a opotřebením hlasivek, můžou vznikat uzlíky na hlasivkách a další nerovnosti.

3.3 Z POHLEDU VÝVOJE ŘEČOVÉHO PROJEVU

Vývojová psychologie se vývojem řeči dítěte intenzivně a podrobně zabývá přibližně do mladšího školního věku, podrobně popsáno v tabulce. [5]

Tabulka 1 : Tabulka vývoje řeči dítěte od 1 roku do 6,5 let

Věk	Rozvoj slovní zásoby	Vývoj výslovnosti
do 1 roku	Dítě rozumí jednoduchým pokynům a začíná opakovat jednoduchá slova, která slyší.	M B P A E I O U D T N J
do 2,5 let	Tvoří jednoduché věty, od 2 let se ptá "co je to", rozlišuje svou slovní zásobu.	K G H CH V F OU AU
do 3,5 let	Mluví ve větách, začíná si osvojovat gramatickou stavbu vět, ptá se "proč", rozšiřuje dále slovní zásobu. Začíná se tvořit verbální (slovní) paměť.	Zvládá N D T L (i artikulačně) Bě Pě Mě Vě
do 4,5 let	Dokončuje se gramatická stavba vět, dítě již chápe děj a umí ho vyprávět.	Ň Ď ť Vyvíjí se Č Š Ž
do 6,5 let	Dítě chápe složité děje, má již velkou slovní zásobu, gramaticky zvládá jednoduchá souvětí.	C S Z R Ř kombinace ČŠŽ a CSZ

Okrajově nalezneme zmínky o komunikaci mezi staršími dětmi. Macek (1999) píše o rozvoji komunikačních dovedností ve vztazích u adolescentů. Pokud dospívající zvládne dovednost jako je zdvořilost, vyjádření vlastního názoru, dovednost položit otázku, požádat o názor druhých, vyjádřit svá přání, přijmout pochvalu a uznání nemá takové problémy s vlastní agresivitou. Většinou jí ventiluje v střetu se svými vrstevníky a nedostává se tak často do sporu s autoritami.

V období adolescence, jak uvádí Říčan (1990), jedinec mnoho času prozahálí. Rád a často hovoří dlouho se svými vrstevníky, což je pro jeho vývoj velmi důležité. Učí se v těchto debatách vést rozhovor, naslouchat, brát partnera vážně nebo naopak si z něj dělat legraci např. pomocí ironie.

Je několik odborníků, kteří se zabývají mlouvou dospívajících. Ukázka z článku Poznámky k mlouvě mládeže (Jirsová, Prouzová, Svozilová): „To byl děsnej nervák, měl sem nervy v kýblu, to bylo votřesný, ten zaválel, čígro, totál vadlej, dej si klida, nerad’ — není ti šedesát, ... s takovými a mnoha podobnými výrazy a obraty se každý z nás jistě nejednou

setkal u mladých lidí. Jde o vyjadřování velmi nápadné, často provokující svou nenuceností, přímostí nebo i bezohledností, většinou hýřící slovními hříčkami, metaforami, příměry, a vždy silně expresivní. Navíc se neobjevuje jen ojediněle, nýbrž právě naopak, je charakteristickým příznakem řeči mládeže ve věku asi tak 14—18 let. To všechno jsou příčiny, proč bývá středem zvýšené pozornosti, často stíhána nelibostí a odsudky u příslušníků starších generací, kteří již tak nemluví.“

Běžný mluvený projev adolescentů je specifický, často odlišný od spisovného jazyka. Je pod vlivem pubertálního vývoje, kdy svou pozornost obrací k vlastní osobě, ale i naopak se snaží o vyniknutí a originalitu. Často jsou pod vlivem okolí, situace, tématu, osoby mluvčího či posluchače. Mladí lidé mají odlišný přístup k životu – radikálnější, přímočarý, intenzivnější. V mluvě používají nadměrné množství nadávek. Mluvíme přímo o označovací mánii. Mládež žije většinu času v kolektivu, kde se jednotliví členové navzájem snaží upoutat na sebe pozornost za každou cenu, právě také co největší vtipností. Jejich mluva je zatížena daleko větší mírou expresivity. [6]

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

4.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem práce bylo zmapovat úroveň řečového projevu adolescentů. Mým předpokladem je, že bude rozdíl mezi řečovým projevem mládeží z divadelního souboru a mládeží učňovskou. Na základě zkušeností a studia odborné literatury jsem si zformulovala výzkumné otázky:

1. V jaké kvalitě čtou adolescenti nahlas?
2. Jak lze charakterizovat mluvní vyjadřování adolescentů?
3. Lze popsat rozdíly mezi mluvním vyjadřováním středoškoláků a žáků SOU?

4.2 METODOLOGIE ZKOUMÁNÍ

Hlavní metodou zkoumání byla audionahrávka čteného textu a její analýza a audionahrávka mluvního projevu na dané téma a její analýza.

Podle Gavory (2000) patří audionahrávka mezi alternativní způsob zachycování pozorování. Tento způsob narušuje přirozené prostředí, protože záznamové zařízení je cizím prvkem a může ovlivňovat přirozené chování pozorovaných osob. Používá se při výzkumu, který se soustředí na velmi přesnou a podrobnou analýzu příběhu komunikace, která se nedá uskutečnit bez nahrávky. Musíme počítat s tzv. aklimatizačním obdobím zkoumaných osob.

Nahrávky čteného textu byly pořízeny ve společenském sále za pomoci profesionálního zvukaře. Zúčastnění adolescenti neznali čtený text, ke čtení přistupovali sami a jednotlivě. K nahrávkám byl použit mikrofon. Úryvek pochází z knihy pro mládež: Percy Jackson od autora Ricka Riordana – první kapitola Zničeňonic vypařím učitelku matematiky (Příloha 2). K nahrávkám byla použita forma hlasitého čtení, což je čtení, které vzniká artikulací hlásek za účasti hlasivek a zřetelných pohybů mluvidel. Umožňuje kontrolu čtenářské úrovně. Zjišťuje nedostatky v projevu a umožňuje jejich diagnostiku a nápravu. Čtenářům slouží k sebekontrolě. Zkušeným a dobrým čtenářům nebo profesionálům slouží jako výrazový prostředek, dodává intenzitu prožitku a míru pochopení textu.

Důkladným a opakovaným poslechem jsem postupně vyhodnocovala a analyzovala pořízené audionahrávky. Proces jsem musela několikrát opakovat, protože, čím více jsem se zaposlouchávala do čteného projevu, tím více jsem slyšela nedokonalosti a chyby v hlasitém čtení.

Audionahrávky mluvního projevu byly pořízeny za stejných podmínek jako nahrávky čteného textu. Účastníci neznali téma mluveného projevu. Bylo zadáno těsně před nahráváním, mluvili na téma: Zážitek z prázdnin. Tato analýza byla pro mne ještě zajímavější. V první fázi jsem nahrávky jen poslouchala a projev se mi zdál velice slušný. V průběhu práce jsem dané příspěvky přepsala, a tím nastal i posun mé analýzy. Stále dokola jsem četla a poslouchala, až jsem došla k závěrečné úvaze. K analýze jsem také využila Přílohu 1: Paralingvistické aspekty řeči podle Křivohlavého.

4.3 KVALITATIVNÍ PŘÍSTUP

Kvalitativní výzkum je často intenzivní a dlouhodobý, zhotovuje se podrobný zápis pozorování. Může se přitom zhotovovat audiofonní záznam, který se potom analyzuje. Pro svůj výzkum jsem zvolila analytickou indukci, kdy jsem zformulovala prvotní hypotézu (předpoklad), kterou jsem si ověřovala při pozorování adolescentů. Konečnou hypotézu jsem modifikovala dle získaných výsledků. (Gavora, 2000)

4.3.1 CHARAKTERISTIKA ÚČASTNÍKŮ

V následujícím textu představím účastníky zkoumání - studenty divadelního souboru a učně SOU, kteří chtěli zůstat v anonymitě, proto jsou jejich jména změněna. Zúčastněných adolescentů bylo celkem čtrnáct, z toho sedm členů divadelního souboru a sedm učňů ze Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni. Charakteristiky jsem zpracovávala sama, jsou vytvořeny z výpovědí účastníků formou rozhovoru. Všichni mladí lidé byli seznámeni s účelem nahrávek, které provedli ochotně a dobrovolně. Souhlasili s uveřejněním a použitím v mé bakalářské práci. Výhodou je originalita a emocionalita každého příběhu a možnost detailního soustředění na jednotlivce.

1. Martin

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni
- věk 17 let

Martin je průměrný žákem, v kolektivu oblíbený. Není dominantní typ, je komunikativní. Nemá vyhraněné zájmy, žije v menším městě. Trpí drobnou vadou výslovnosti, o které ví, ale nikdy jí neřešil s odborníkem.

2. Jan

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni
- věk 18 let

Honza je spíše podprůměrným žákem, v partě je submisivní. Má problém s navázání přátelství. Je samotářský, snaží se o splynutí s vrstevníky. Bydlí ve větším městě. Má obtíže s hlasitým čtením.

3. Marek

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni
- věk 19 let

Marek je tichý, inteligentní hoch. Žije v okrajové části města, věnuje se motoristickému sportu. Není rád středem pozornosti. Má nepatrný problém s výslovností, o kterém sám neví. Zamýšlel se nad svým hlubším hlasem, ale jinak se mu nevěnuje.

4. Radek

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni
- věk 18 let

Radek je vůdčí, dominantní osobností třídy i kolektivu. Je přátelský a zábavný. Bydlí ve velkém městě. Jeho koníčkem je hudba a návštěvy klubů. Nemá problém s řečí. Svůj hlas řeší pouze po probdělé noci, kdy má slyšitelný chrapot.

5. Jiří

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni
- věk 19 let

Jirka je klidný a hodný hoch, je vzorným studentem. Trochu se odlišuje od dnešních adolescentů svou láskou ke zvířatům a k práci. Má rád svou rodinu. Žije na statku na malé vesnici. Nemá problém s mluveným projevem ani s řečí.

6. Kryštof

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni

- věk 17 let

Kryštof je nejmladší z třídního kolektivu, snaží se na sebe upozornit svými historkami. Bydlí na vesnici, má rád přírodu. Jeho koníčkem jsou závody na motorkách. Nikdy ho ani nenapadlo se zajímat o svůj mluvený projev.

7. Jakub

- žák Středního odborného učiliště elektrotechnického v Plzni
- věk 18 let

Jakub patří mezi nejlepší žáky. Má dobré rodinné zázemí, žije ve velkém městě. Je romantický typ. Hlasovým projevem se zabýval jen na základní škole, kde navštěvoval dva roky pěvecký sbor. Zná několik dechových cvičení, která v současné době nepoužívá.

8. Jonáš

- student Střední průmyslové školy v Plzni
- věk 18 let

Jonáš je společenský, zábavný, vtipný student. Ve škole je průměrný, v kolektivu velice oblíbený. Má mnoho zájmů – divadlo, kultura, hudba. Bydlí na malém městě nedaleko Plzně. Je komunikativní, bez slyšitelného řečového problému. Do divadelního souboru chodí 4 roky, v dětství navštěvoval logopeda pro nápravu hlásky „l“.

9. Matěj

- student Církevního gymnázia v Plzni
- věk 16 let

Matěj je rozvážný, bystrý hoch, patří mezi oblíbené spolužáky s nadprůměrnými školními výsledky. Bydlí ve velkém městě. Jeho největším koníčkem je divadlo a sport. Není průbojný typ. Nad svým hlasem se zamýšlí, ale nijak ho nekultivuje.

10. Milena

- studentka Masarykova gymnázia v Plzni
- věk 16 let

Milena je něžnou dívkou, dobrou studentkou. Bydlí ve velkém městě. Má hodně přátel, je společenská. V mluvě jí nyní vadí ortodontická rovnátka, na která si zvyká, trochu se za ně

stydí. Do divadelního souboru začala chodit nedávno, neboť zde má mnoho kamarádů. Ve svém hlasovém projevu se dále nevzdělává.

11. Kateřina

- studentka Masarykova gymnázia v Plzni
- věk 17 let

Kačka je průměrnou studentkou, je oblíbená v kolektivu, má mnoho přátel. Věnuje se společenskému tanci a chodí do divadelního souboru, avšak svůj hlas považuje za normální a ve svém životě má jiné priority. Má dobré rodinné zázemí.

12. Tomáš

- student Plzeňské obchodní akademie
- věk 16 let

Tomáš je dobrým studentem, nadšeným divadelníkem. Věnuje se filmové tvorbě, rád chodí do divadla. Bydlí ve velkém městě. Doznívá u něj přeměna hlasu – mutace. Svému hlasu a projevu se věnuje i mimo divadelní soubor u hlasových poradců a odborníků.

13. Eva

- studentka gymnázia Luďka Pika v Plzni
- věk 18 let

Eva je tichá, nekonfliktní dívka. Hovoří plynne třemi světovými jazyky. Má velice dobré rodinné vztahy. Žije v okrajové části města. Má ráda společenský a kulturní život. Ráda cestuje. Divadelní soubor navštěvuje od svých šesti let.

14. Václav

- student Církevního gymnázia v Plzni
- věk 17 let

Vašek nepatří mezi výborné žáky, je spíše flegmatický. Nemá vyhraněné zájmy. Navštěvuje divadelní soubor 5 let, ale v současnosti si neví rady sám se sebou, prochází těžkým obdobím svého dospívání.

4.3.2 VÝSLEDKY ZKOUMÁNÍ – KOMENTÁŘE K HLASITÉMU ČTENÍ

Žáci SOU

1.	Martin	Martin čte plynule a srozumitelně. Hlasitost udržuje v mezích normálu. Má pouze drobný problém s výslovností hlásky „p“ především při první slabice a se spojením s hláskou „r“.
2.	Jan	Honza má tišší projev, nedodržuje interpunkci. Čte o něco pomaleji než jeho vrstevníci. Jeho projev působí bez zájmu.
3.	Marek	Marek má hlubší hlas, snaží se o přehnanou intonaci. Několikrát polkne koncovku. Projev působí kultivovaně.
4.	Radek	Radek se dopustil několika přeřeknutí a pomlk, ale má snahu svůj projev modelovat. Má příjemnou barvu hlasu.
5.	Jiří	Jiří čte monotónně, bez výrazu. Nevýrazně čte i interpunkci. Má nepatrně výraznější sykavky, slyšitelné u hlásky „c“.
6.	Kryštof	Kryštof se snaží o perfektní výkon, při zaváhání se nechá vykolejit. Má příjemný projev bez větších řečových chyb. Jsou slyšitelné prvky dramatického čtení.
7.	Jakub	Jakub čte rychle, jeho projev je překotný. Při pomalejších pasážích je to hezká ukázka hlasitého čtení.

Žáci z učiliště mají vyrovnaný projev, jejich hlasité čtení je na dobré úrovni. Tři z nich se snaží o výraznější modulaci čtení. Dva z nich mají naopak vady řeči. Všichni čtou s průměrnou artikulací a porozuměním textu.

Středoškoláci z divadelního souboru

8.	Jonáš	Jonáš má vyšší chlapecký hlas, v projevu je slyšitelná snaha o zajímavou intonaci, která je ovšem na místech nevhodných, zakrývá tím trému.
9.	Matěj	Matěj má velice příjemný ještě chlapecký hlas s přirozenou dikcí a

		intonací. Má velice kultivovaný projev bez řečových chyb.
10.	Milena	Milena se dopouští mnoha chyb v artikulaci, které jsou zapříčiněny ortodontickými rovnátky. Má příjemný dívčí hlas.
11.	Kateřina	Kateřina mluví velice rychle, někdy až drmolí. K dýchání nepoužívá hluboký nádech, dýchá rychle s krátkými nádechy.
12.	Tomáš	Tomáš se pokusil o dramatické čtení. V některých případech jde na konci vět s hlasem nahoru, což je známka plzeňského dialektu. Je mírně slyšitelná i mutace například při slově „patřit“.
13.	Eva	Eva má hlubší ženský hlas, její projev je bez emocí. Její čtení má rychlejší tempo bez intonačních chyb s příjemnou modulací textu.
14.	Václav	Václav čte velice rychle, až překotně. Trpí špatnou artikulací. Nedodržuje interpunkci.

Středoškoláci z divadelního souboru čtou převážně rychleji. Dva z nich čtou velice rychle až překotně a tak se dopouští chyb v artikulaci a interpunkci. Jeden předvedl ukázkou dramatického čtení. Dva z nich čtou průměrně. Jedna z dívek má problémy díky rovnátkům.

4.3.3 VÝSLEDKY ZKOUMÁNÍ – KOMENTÁŘE K NAHRÁVKÁM MLUVNÍHO VYJADŘOVÁNÍ

Žáci SOU

1.	Martin	<i>„Těžko říct, kde začít. Ty, jo. Určitě to byla spousta alkoholu, nějaký buchtičky. Náká práce. Ježdění v autech a rozbíjení věcí. A tak celkově nuda. Bylo vedro. Lepší by to bylo na horách.“</i>
	Komentář	Martin má nejistou mluvu, použije několik pomlk k přemýšlení nad dalším obsahem. Užije výrazu „buchtičky“, což bych mohla zařadit mezi neologismus dnešní mládeže, kdy jedno slovo nabývá jiného významu. Martin používá v projevu málo sloves.
2.	Jan	<i>„ A jo, prázdniny byly pohoda. Dovolená. Brigáda a další takový velký</i>

		<i>párty. Krutý rána a další jiné věci.“</i>
	Komentář	Jan hned na začátku použije vycpávkové slovo „ a, jo“. Užije jen jednoho sloves a zajímavého spojení – krutý rána. Použil špatný slovosled bez významu.
3.	Marek	<i>„Tak prázdniny se určitě podařily. Spousta zážitků, hodně holek, párty, alkohol, pak taky na motorce ježdění. Joo a tak sem si je užil prázdniny, na motorce výlety, brigáda a určitě spousta zážitku příjemnejch i nepříjemnejch.“</i>
	Komentář	Marek má hluboký hlas. Opět použije pouze jednoho slovesa, jinak pouze jmenuje činnosti pomocí podstatných jmen. Vložil do projevu emoce hovorovým slovem „ joo“, které působí jako veselá vzpomínka.
4.	Radek	<i>„Tak jako, zážitky z prázdnin. Ty jo to bylo. Byly super. S kámošema sme byli na různých akcích. Hodně chlastu. Bab, ty blaho. No. Taky vlastně byly spousta zážitků třeba z vody, kdy sem ztratil většinu věcí, jako každé rok, jako, hlavně brejle, ty blaho a jiné hovadiny. Nevím, co dál.“</i>
	Komentář	Radek má nejistý projev, užívá mnoho pomlk a vycpávkových slov např. „ty jo“ a „ty blaho“. Jsou slyšitelné i nejisté nádechy vypovídající o nervozitě. Snaží se obsahem vyrovnat svým vrstevníkům.
5.	Jiří	<i>„No tak. Zážitek z prázdnin asi největší byl, že se nám narodilo tele, který teda neumělo pít vod krávy. Takže sem ho musel chodit jako dokrmovat, takže to bylo jako sranda, protože on je hroznej blbec.“</i>
	Komentář	Jiří používá styl humorného vyprávění. Nevědomě užije špatný rod „tele, von je hroznej blbec“, vypovídající o kladném vztahu ke zvířeti.
6.	Kryštof	<i>„Tak o prázdninách sem jednou blbnul na motorce. Opilej, posilněnej alkoholem. V noci, bez helmy, bez ničeho. No a eště sem vezl svýho kamaráda. No a nezvlád sem začátku, vliťli sme do pole a bylo hned o srandu postaráno.“</i>
	Komentář	Kryštof mluví rychle se špatnou artikulací, polyká koncovky a koncová

		slova. Nepatrně je slyšitelná vada při výslovnosti hlásky „v“. K vyprávění užije několik vět i souvětí.
7.	Jakub	<i>„O prázdninách sme byli s klukama v Chorvatsku. Opravdu to stálo za to. Každý večer sme popíjeli pivo, seděli na balkóně, koukali do moře. Ráno sme vstali, šli sme se vykoupat, udělali sme si dobrý jídlo. A takhle to šlo dva tejdny v kuse.“</i>
	Komentář	Jakub se snaží o spisovný čistý projev, užívá celé věty, avšak projev působí bez emocí. Použije několik hovorových výrazů „koukali, vopravdu“.

Hoši z učiliště byli ve svém projevu spontánnější. V pěti případech použili jen jedno sloveso v celém vyprávění, dva z nich mluvili hovorovými slovy s použitím slov vycpávkových. Jen dva zformulovali svůj projev do vyprávění s větnou skladbou a souvětím. Často užívají neologizmy.

Středoškoláci z divadelního souboru

8.	Jonáš	<i>„Jo, o prázdninách. Fmm, o prázdninách sem chodil do práce. A do práce sem jezdil škodovkou stovvacet , s bratrem, z Úterý do Únešova. Do fabriky.“</i>
	Komentář	Jonáš má humorný až herecký projev. Začne vzpomínkovým pokřikem „jóó“, který umocní výrazem „fmm“. Použije větu rozvitou s bohatým vložením předmětu.
9.	Matěj	<i>„ Tak o prázdninách sem byl v Chorvatsku, na tejdny, u moře. Menovalo se to. Ehm. Teď si nevzpomenu už na to méno města. Áá. Bylo to tam super, protože, jet někdy takhle o prázdninách k moři na tejdny, je docela fajm. Protože člověk si takhle vodpočine, vodpočine si od toho, vod toho stereotypu, bejt pořád ve městě, někde uzavřenej a takovydle. Chodit každej den do školy, prostě je taková nuda a teď prostě takle bejt volnej a moch každej třeba k moři se vykoupat. Dát si zmrzlinu, podobně,</i>

		<i>koukat po holkách a podobně.</i>
	Komentář	Na začátku je nervózní, pomlky ve větě využije ke vzpomínání. Při vybavení zážitku ho hezky popíše i úvahou v několika rozvinutých větách a souvětí.
10.	Milena	<i>„No takže, žádnéj zážitek, žádnéj zážitek z prázdnin nemám. Protože teďko mám úplně před sebou bílou a vůbec a vůbec si nemůžu na nic vzpomenout.“</i>
	Komentář	Milena je velice nervózní, na začátku se dopustí přeheknutí. Nedokázala popsat vlastní zážitek z prázdnin, ale obešla to vtipnou výmluvou „mám před sebou bílo“, což znamená, že si na nic nemůže vzpomenout.
11.	Kateřina	<i>„No tak já si z prázdnin, nepamatuji skoro vůbec nic, ale vim, že sme byli na Krétě. A bylo to tam hrozně super, protože já sem si prostě vždycky ráno vstala, šla sem si lehnout k bazénu a tam sem ležela, opalovala se až do večera.“</i>
	Komentář	Kateřina si nejdříve nemůže na nic vzpomenout, ale nakonec popíše svůj zážitek velice horlivě. Opět mluví velice rychle, někdy vysekne sykavku. Věty tvoří správně.
12.	Tomáš	<i>„ Já sem byl o prázdninách na táboře, v Jihlavě. A my sme každej den natáčeli kousek filmu a poslední den tábora jsme si ten film vlastně promítli, všichni. A bylo to strašně úžasný, protože sme zjistil, zažil hodně spoustu dobrých zážitků a našel sem si dobrý kamarády.“</i>
	Komentář	U Tomáše mne zaujal syntax ve větě „ na táboře, v Jihlavě“, který zvyšuje důležitost místa pobytu. Použije souvětí, kde na konci si neví rady se správným skloňováním.
13.	Eva	<i>„První tejdén v červenci sme byli s našima a s bráchama v Mikulově, kde sme každej den chodili na různý výlety nebo na koupaliště. A večer sme většinou chodili někam do restaurace na něco dobrýho.“</i>
	Komentář	Eva má kultivovaný, inteligentní projev, avšak také užije hovorového

		slova „tejden“. Užívá zastupující slova „s našima“ – rodiče a „něco dobrého“ – jídlo.
14.	Václav	<i>„No tak o prázdninách asi sem měl, normální odpočinek jako každéj. Myslím. Nuda.“</i>
	Komentář	Václav užije zvláštního spojení „asi sem měl normální odpočinek“, pak utvoří jen krátké jednoslovné zhodnocení – „nuda“.

Středoškolská mládež mluví více ve větách a souvětí, snaží o slohový styl vyprávění. Avšak dva z nich nedokázali skoro promluvit. Užívají také hovorové výrazy. Jejich ukázky jsou celkově delší.

4.3.4 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ ZKOUMÁNÍ

1. V jaké kvalitě čtou adolescenti nahlas?

Adolescenti, kteří se zúčastnili výzkumu, čtou nahlas velice vyrovnaně. Najdou se překvapivě šikovní hoši, kteří se nikdy nezabývali svým projevem a čtou na stejné úrovni jako středoškoláci z divadelního souboru. Ale naopak mezi divadelníky jsou i horší čtenáři. Celkově jejich čtení bylo na vysoké úrovni. Předčilo mé očekávání a předpoklady.

2. Jak lze charakterizovat mluvní vyjadřování adolescentů?

Současná mládež ve své mluvě používá mnoho nových slov nebo mění význam slov. Tvoří věty i souvětí. Mluví hovorovou češtinou, v několika případech použije i slova vulgární. Jejich mluvní projev je srozumitelný a kvalitní. Mým předpokladem byla vyšší úroveň mluvního vyjádření středoškoláků. Adolescenti byli spontánní a práce na nahrávkách a rozhovorech je bavila, v čem spatřuji kladný dopad a úspěch mé práce.

3. Lze popsat rozdíly mezi mluvním vyjadřováním středoškoláků a žáků SOU?

Před zahájením výzkumu jsem se domnívala, že bude velký rozdíl mezi mluvním vyjadřováním mladých lidí, kteří se alespoň okrajově věnují svému hlasu v divadelním souboru a mládeží z učiliště. Již při samotných nahrávkách a setkáních s hochy ze SOUEL jsem názor pomalu měnila. Byli to milí, vstřícní a ochotní chlapci, většina z nich má

v životě svůj cíl. Mají možná odlišné zájmy, ale všichni jsou to současní mladí lidé, kteří mluví jinak ve škole, jinak ve společnosti a jinak se svými vrstevníky.

Poslední rok, kdy jsem se věnovala této práci, jsem poslouchala mladé lidi např. v tramvaji, ve společnosti nebo při volnočasových aktivitách a došla jsem k závěru, že jejich projev značně ovlivňuje prostředí, ve kterém se „baví“.

4.4 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Vlastní zkušeností a samotnou prací v divadelním souboru jsem si potvrdila, že se s mladými lidmi dá pracovat. Je důležité je přilákat k nějakému zájmu. Myslím si, že divadlo je výbornou volnočasovou aktivitou pro další život. Adolescenti zde tvoří v kolektivu, učí se základům dobré mluvy, vystupování na veřejnosti, rétorickým dovednostem a navazují nové vztahy. Tato činnost není jen momentální naplněním volného času, ale inspiruje jedince všestranně. Několika mým kolegům pomohla při volbě povolání nebo při samotném výkonu v zaměstnání. Doporučila bych divadelní tvorbu jako doplňkovou do každého školního kolektivu.

Důkazem této duchaplné myšlenky je i milý zážitek, kdy jeden ze zúčastněných hochů z učiliště, za mnou po skončení výzkumu přišel, a oslovil mne k další spolupráci. Hraje jako samouk na kytaru a potřeboval poradit s dalším vzděláváním v tomto oboru. Dokonce navázal přátelství se členy divadelního souboru a začal docházet na zkoušky.

Samotné nahrávání mladé lidi bavilo. U většiny to byl první kontakt s mikrofonem, přesto bych audionahrávku určitě doporučila jako oživující a zábavný prvek např. do hodin českého jazyka při hlasitém čtení. K pořízení nahrávek lze použít diktafon nebo mobilní telefon. Čtenář se může stát vlastním posluchačem, slyší své vlastní nedokonalosti i chyby v mluvě. Všichni mohou pracovat na rozboru a zlepšení svého projevu. Navíc se podporuje soutěživost, která je vhodnou přípravou na současný profesní život. Cvičí schopnost pohotovosti, improvizace a zvládání nečekaných situací přinášejících životem.

ZÁVĚR

Po důkladném poslechu nahrávek, jejich přepisu, pokusu o jejich analýzu a především po osobním setkání s adolescenty jsem zjistila, že není až tak velký rozdíl mezi projevem mládeží z divadelního souboru a žáky učiliště. Všichni jsou to současní mladí lidé, kteří mluví jinak ve škole, jinak ve společnosti a jinak se svými vrstevníky. Stále mezi sebou mluví, stále mezi sebou navazují vztahy. Často se nechávají ovlivňovat druhými, ale jsou to jen a jen naše děti a potomci našich rodičů. A jsou zrcadlem naší společnosti. A především jsou naší budoucností.

RESUMÉ

Práce se dělí na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se zprvu zabývá různými faktory, které mohou ovlivnit řečový projev adolescenta. Dále se pak věnuje samotnému tvoření hlasu. V práci jsou zmíněny další vědy ovlivňující řečový projev, jako paralingvistika a fonetika. Další kapitolou je slovní zásoba a syntax. Poslední část se věnuje charakteristice adolescenta a jeho vývoji po různých stránkách.

Praktická část se zabývá charakteristikami zúčastněných adolescentů a audionahrávkami jednotlivých mladých lidí, kteří se svému hlasu věnují v divadelním souboru a adolescentům, kteří navštěvují Střední odborné učiliště, a o svůj hlas se nezajímají. Následně jsou shrnuty a hodnoceny v komentářích.

The thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part is focused on various factors that can affect speech habits of adolescents. The mechanism for generating the human voice is also described in the theoretical part. Also other sciences dealing with speech as paralinguistics and phonetics are mentioned. One chapter is dealing with syntax and vocabulary. The last chapter is describing general characteristics of adolescents and their development.

The practical part is focused on analyzing audio recordings of young people's voices. The examined group of adolescents contained both young people active in the amateur theatre company who are practicing vocal hygiene and adolescents studying secondary vocational school who don't take care of their voices. The results of voice analysis are afterwards compared and commented in discussion.

SEZNAM LITERATURY

- COBLENZER, Horst, MUHAR, Franz, *Dech a hlas: návod k dobré mluvě*. 1.vyd. Praha: Akademie múzických umění, 2001. 125 s. ISBN 80-85883-82-1
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2.vyd. Adamov: MIKADAPRESS s.r.o., 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HÁLA, Bohuslav, SOVÁK, Miloš. *Hlas-řeč-sluch*. 3.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955. 352s. ISBN 44-00-02
- HOFFMANN, Bohuslav, HOFFMANNOVÁ, Jana. *Český jazyk, česká a světová literatura: pro maturanty a zájemce o studium na vysokých školách*. Nitra: Enigma, 2008, 589 s. ISBN 978-80-89132-72-0.
- HUSLER, Frederick, RODD-MARLING, Yvonne. *Zpěv: vrozené fyzické vlastnosti hlasového orgán: návod k rozvinutí zpěvního hlasu*. 1. vyd. Ostrava: F-Print, 1995, 135 s. ISBN 80-901-8830-3.
- KOLÁŘ, Pavel. *Rehabilitace v klinické praxi*. Galén, 2010. 650 s. ISBN 9788072626571.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. 1.vyd. Praha: Nakl. Svoboda, 1988. 235 s. Členská knihnice. ISBN 25-095-88
- MACEK, Petr. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-348-X
- MÜLLEROVÁ, Olga. Časopis Slovo a slovesnost. Ročník 27. Číslo 2, 1966, 118-126s.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, 435 p. ISBN 80-703-8078-0.
- ŠTEMBERGEROVÁ-KRATOCHVÍLOVÁ, Šárka. *Metodika mluvní výchovy dětí*. 3.vyd. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 1994. 178 s. ISBN 80-901 660-1-6
- TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-562-2
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2.vyd. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-802-4621-531.
- VÁLKOVÁ, Libuše. *Hlas individuality*. 1. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2005. 119 s. ISBN 80-7331-034-1.

VÁLKOVÁ, Libuše. *Hlasové poruchy*. 2.vyd. Rokycany: DDM Rokycany, 2008. 94 s. ISBN 978-80-254-1647-1

VYDROVÁ, Jitka. *Rady ke zpívání, aneb, Co může zpěvákům poradit odborný lékař*. 1.vyd. Praha: Práh, 2009. 159 s. ISBN 978-80-7252-252-1

VYDROVÁ, Jitka. *Odborná stáž na pracovišti Hlasového a sluchového centra Medical Healthcom s.r.o.* Praha, Projekt s registračním číslem CZ.1.07/2.4.00/17.0009

Internetové zdroje

[1] *Rozhlas dvojka*. [online]. [cit.2014-03-19]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/dvojka/radiozpravy/_zprava/865926

[2] Obrázek č. 1 *Kolo.cz*. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://kolo.cz/clanek/spatna-technika-dychani-ma-negativni-vliv-na-vykon/kategorie/rady-bud-fit-na-kole>

[3] *Unium*. [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://www.unium.cz/materialy/0/0/slovni-zasoba-m29555-p1.html>

[4] *Ústav pro jazyk český*. [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7894>

[5] Tabulka č. 1 *Klinická logopedie*. [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://www.klinickalogopedie.cz/index.php?pg=verejnost--co-je-to--vyvoj-reci>

[6] *Ústav pro jazyk český*. [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5057>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Obrázek č. 1

[2] *Kolo.cz*. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://kolo.cz/clanek/spatna-technika-dychani-ma-negativni-vliv-na-vykon/kategorie/rady-bud-fit-na-kole>

Obrázek č. 2

KOLÁŘ, Pavel. *Rehabilitace v klinické praxi*. Galén, 2010. 650 s. ISBN 9788072626571.

Tabulka č. 1

[6] *Klinická logopedie*. [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://www.klinickalogopedie.cz/index.php?pg=verejnost--co-je-to--vyvoj-reci>

PŘÍLOHY

Příloha 1: Paralingvistické charakteristiky řeči (podle J. Krivohlavého)

Hlasitost řeči

- velmi tichá - šepot
- v mezích normálu
- hlasitá - hlučná
- Výška tónu řeči
- hlubší hlas - bas, alt
- v mezích normálu
- vyšší hlas - tenor, soprán

Rychlost řeči

- mluví pomalu - až příliš pomalu
- mluví středně rychle
- mluví velmi rychle
- Objem řeči
- řekne toho málo
- hovoří přiměřeně
- sdělí toho mimořádně mnoho

Plynulost řeči

- není plynulá - se zámlkami a pomlkami
- přirozená plynulost
- mimořádná plynulost („mluví jako kniha“)
- Intonace - melodie řeči
- stále stejná, monotónní
- přirozená
- přehnaná intonace („téměř zpívá“)

Chyby v řeči

- mnoho chyb a přeřeknutí v řeči, nedokončené věty apod.
- chyby jsou v mezích normálu
- řeč je téměř dokonalá, bez chyb

Správnost výslovnosti

- nepečlivá, ledabylá výslovnost, vede k nesrozumitelnosti
- normální výslovnost
- přehnaná výslovnost („rádoby“ co nejspřávnější)
- Kvalita řeči - věcnost hovoru
- velmi strohý projev (téměř jen „ano“ a „ne“)
- tématu přiměřený projev
- rozvláčný projev - upovídaný

Členění řeči - frázování

- bez výraznějších přestávek a pauz (mluví „jako stroj“, chybí např. přestávky mezi větami)
- normální
- přehnané členění - roztrhání řeči

Příloha 2: Úryvek z čteného textu z knihy: Percy Jackson

Pochop, já nechtěl být polobohem.

Pokud tuhle knížku čteš, protože máš podezření, že jsi taky něco takového, radím ti: okamžitě ji zavři. Uvěř té lži, kterou ti máma nebo táta o tvém narození napovídali, a pokus se vést normální život.

Být polobohem je nebezpečné. A děsivé. Většinou to člověka dost bolestivým a odporným způsobem připraví o život.

Jestli jsi normální dítě a čteš to, protože to považuješ za výmysl, prima. Čti dál. Závidím ti, protože dokážeš věřit, že se nic z toho nikdy nestalo.

Ale pokud se na těchto stránkách poznáš – když ucítíš, jak se v tobě něco pohnulo – pak hned nech čtení. Mohl bys patřit mezi nás. A jakmile to jednou zjistíš, je jenom otázka času, než to vycítí i oni a přijdou si pro tebe.

Potom neříkej, že jsem tě nevaroval.

Příloha 3: **CD**

- **audionahrávky hlasitého čtení 14 zúčastněných adolescentů**
- **audionahrávky mluvního vyjadřování 14 zúčastněných adolescentů**